

tur speret id quod nusquam est bonum, aut ea re lætetur, quæ nullibi est, aut irascatur, metuat nullas ob causas, nisi mere phantasticas, eum *falsis affectibus* agitari dicemus; quo modo Virgilius inter poenas, quibus improborum animi in Cocyti regnis torquentur, *falsa gaudia* locavit. Sed & si quis plus amet, aut minus, plus aut minus speret, plus aut minus timeat, quam boni aut mali quantitas poscit, falsis quoque is affectibus permovetur, seque inaniter aut beat, aut excruciat. Quibus ex rebus patet, huiusmodi falsos affectus ac perturbationes ex ignorantia & erroribus proguui omnes.

XXII. *Amor proprius* est is amor, quo nos, ceteraque omnia propter nos ipsos, atque nostri felicitatem amamus: *φιλαυτιαν* Græci dicunt. Quod si quis quidquam sine ullo ad se suamque beatitudinem respectu amet, is *amor purus* ac *sincerus* appellabitur.

Scholion. Disputari solet inter philosophos, potens ne sit hominum natura amoris huius puri ac ab omni nostri aut utilitate & commodo, aut voluptate seuncti, quem Itali *disinteressato* vocant. Nam fuere, quibus persuasum fuit, nos ita natura comparatos esse, ut nihil amare possimus, nisi nostræ utilitatis aut voluptatis causa. *φιλαυτιαν* omnium esse amorum nostrorum, omnisque odii *αρχην* principium & nonnulli veterum Græcorum docuere, & Thomas Hobbesius *de Cive*, &, ut alios præteream, nuper Helvetius auctor operis famosi *L'Esprit*: qui & id addidere nefandum, *utilitatem solam esse iusti & equi matrem*. Sed quibusdam placuit, amore nos posse puro ac sincero amare, ac non solum nullam ob nostri utilitatem, sed contra nostram quoque felicitatem: quin hunc solum amorem veram esse & germanam virtutem; ceteras, quas amor nostri pellicit, nothas, vitioque fedatas (a). Quis non miretur tantopere philosophos ea in re dissentire, quæ ita ad cuiusque naturam pertinet, ut non subtili ratione, sed sensu videatur decernenda? Nam hæc quæstio huic alteri mihi persimilis videtur, esuri-

re

(a) *M. L'Esprit la faussete des vertus humaines.*

re ne, nisi nostri causa possimus? Item sitire? Et generatim appetere quidquam, nisi quod nobis bonum non sit? Nam amor, ceterique affectus ad appetitum, ac animi partem sensitivam pertinent, utrisque, qui sic disputant, consentientibus. Sed ea de re loco suo dicemus: hic nolim, nisi quæstionem indicasse, ut in ceteris scholiis efficio.

XXIII. Beatitudo est status fruitionis sine ulla tristitia, dolore, metu, seu status voluptatis undequaque perfectæ ac omnibus numeris absolutæ.

Scholion. Boëtius, quem deinceps ducem ceteri seætati sunt, beatitudinem definit, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus*. Quæ non est definitio rei, sed causæ rei: neque enim nunc quæritur, unde beatitudo manet, sed in quo sit posita. Quinimo, quod accurate prorsus pertractatur a Cartesio (a) & a Wolfio (b), non aggregatio bonorum aut voluptatem in nobis gignit, aut facit nos beatos; sed *conscientia perfectionis nostræ*, quæ e bonis illis derivatur; qua de re postea. Jam idem peccatum peccant illi omnes, qui rogati in quo sit posita beatitudo, varia bonorum genera percensent, atque in eorum aliquo locatam docent: nempe beatitudo esse locata non potest nisi in æquabili & perfecta voluptate: unde vero ea derivetur voluptas, alia quæstio est. Quum autem dico in *perfecta voluptate* positam esse nostri beatitudinem, *hominis*, seu *nature humanæ* voluptatem intelligo, nec necesse est distinguere inter voluptatem *animi* & *corporis*: voluptas enim non potest esse nisi animæ, seu potius *naturæ viventis & sensitivæ*, ut supra dictum est. Excitentur vero voluptates ex perceptionibus bonorum animi, an ex conscientia bonorum corporis, quæve sint potiores, id est, ut dixi, inquirere in causas voluptatis ac beatitudinis, non ipsam beatitudinis essentiam explicare. Quare injuria in Epicurum debacchatur Cicero (c), quod ille beatitudinem in volupta-

(a) *In Epist. ad Elisabeth. part. 1. Epistolarum.*

(b) *In Psychologia Empirica.*

(c) *De finib. lib. 1.*

luptate posuerit, quasi in abdomine & in iis, quæ infra ventrem sunt. Nec enim hanc tantum voluptatem, ut superius dixi, vocabulum ἡδονῆς significat, ut Romanus hic censet philosophus; & non agebatur Epicuro, quæ beatitudinis causæ, sed quæ natura, in quo ille, etsi alibi impie peccaret, perspectius philosophabatur, quam alii, qui turpissime statum quæstionis miscebant. Quid quod eodem pene modo philosophatur Aristoteles (a)?

Age vero, audiamus & hic humanæ sapientiæ, si diis placet, instauratorem. *Nostra salus, seu beatitudo,*
seu.

(a) Aristoteles Magn. Moral. lib. 1. cap. III. quum bona ita pariter esset, ut alia esse animi diceret, alia corporis, alia externa; animi bona item trifariam dividit, τα δ' ἐν ψυχῇ ἀγαθὰ, inquit, διωρισθέντα τριῶν, ἐς ὁμοιοῦν, ἐς ἀσθενῆ, καὶ ἡδονῆς: bona quæ sunt in animo, trifariam distribuuntur, in prudentiam, virtutem, voluptatem. Vide Arist. eundem lib. II. Mag. Mor. cap. VII. quo in loco hac de re copiose & peracute disputat, eosque vehementer reprehendit velut rusticos, & ignorantes, qui ipsam per se voluptatem vitæ sperant; quum non ipsa per se voluptas, sed ab adjunctis, velut ἀσθενῆς οὐκ ἰσχυρὰ alterius indole, mala efficiatur. Sed & Plato in Philebo, aut περὶ ἡδονῆς, de voluptate, satis ipsa disputatione ostendit, hoc vocabulo Græcos in utramque partem usos: is enim voluptates non ab ἡδονῇ, quam semper ignorant esse ait, sed a bonorum generibus illam procreantibus discernit. Quin & μαθημάτων, & ἐπιστημῶν ἡδονῆς memorat. Postremo vitam nemini, ne Deo quidem, beatam contingere ait, aut solius rationis possessione, aut solius voluptatis, sed eam esse beatam, quæ ex utraque sit mixta. Idem in II. de Republic. initio innotuit voluptates, ἡδονῆς ἀβλαβῆς ipsas per se, non alterius boni gratia experendas docet. Sed & ἡδονῆς pro animo lætari passim Græci accipiunt: & ὕπνου vocat somnum Homerus, & ἡδονῆς, & ἀναπαύσεως voluptates, & requiem animi ita iungit, ut pro eodem habeat. Quid igitur opus erat his Ciceroem tantopere irasci, qui ἡδονῆς non corporis tantum esse, sed animi quoque docebant? Ego ne non intelligo (inquit in II. de fin. 4.) quid sit ἡδονῆς græce, latine voluptas? Utram tandem linguam nescio? Sed illa vero intoleranda, quæ paulo ante dixerat. Quid enim necesse est, tanquam meretricem in matronarum coetum, sic voluptatem in concilium virtutum adducere? Invidiosum nomen est, & infamiae subiectum. Non tamen Terentiano Pamphilo videbatur in And. Act. v. sc. v. Ego, inquit, Deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror, quod VOLUPTATES eorum proprie sunt.

seu libertas (nempe hæc synonyma habet) consistit in constanti, & aeterno erga Deum amore, sive in amore Dei erga homines (a). Ne vero quisquam roget, quid secunda illa verba cum primis conveniant, audiat quid ille. Hinc sequitur, inquit, quod Deus, quatenus seipsum amat, hominem amat (recte hæc quidem) & consequenter quod amor Dei erga homines, & mentis erga Deum amor intellectualis unum & idem sit. Nempe, quia mentis erga Deum amor intellectualis pars est infiniti amoris, quo se Deum amat, non quatenus infinitus est, sed quatenus per essentiam humanæ mentis, sub specie aternitatis consideratam explicari potest (b). Quæ nova argumentationis species? Quæ cum impietate commixtæ ambages? Dogmata tum naturæ tum rationi contraria. Sed ut mendacis argumentum dictorum est inconstantia, ita errore turbati animi sententiarum pugna. In vita, inquit alibi, apprime utile est intellectum, seu rationem, quantum possumus, perficere, & in hoc uno summa hominis FELICITAS, seu BEATITUDO consistit. . . . . intellectum vero perficere nihil etiam aliud est, quam Deum, Deique attributa, & actiones, quæ ex ipsius naturæ necessitate consequuntur, intellegere (c). (*)

XXIV.

(a) Spinoza Eth. part. 5. in schol. prop. 36. coroll.

(b) Ibidem prop. 36.

(c) Appendice ad part. IV. cap. 4.

(*) Est editus superiori anno Lugduni Batavorum libellus, quo Philosophia Moralis mathematicum in morem comprehensa exhibetur, Auctore Maupertusio viro in primis clarissimo. Auctor doctus humanam felicitatem hunc ferme in modum explicat. Voluptatem, inquit, appello omnem perceptionem, qua occupari potius, quam non, velimus, ac quam nolimus a nobis subduci, & cum qualibet finis. Omnis vero perceptio, quam minus libenter ferimus, quamque commutare gestimus, dolor est. Jam duratio voluptatis, seu perceptionis amabilis, tempus est beatum, eoque beatius, quo voluptas illa intensior & diuturnior; contra duratio perceptionis molestæ, seu minus amabilis, tempus est miserum, ac miserius, pro ejus intensitate, aut diuturnitate majori. Denum perceptionum amabilium summa beatitudo est: molestiarum summa miseria. Quumque Auctor doctus sibi persuasisset ex accuratissimo, ut inquit, calculo, in vita humana, perceptionum jucundarum summam longe excedi a summa molestiarum perceptionum; inde

XXIV. Virtus generatim est habitus facultates hominis perficiens. Vitium habitus deteriores efficiens. Sed virtus moralis est, quæ perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium, quod impeditiores ad illam efficit.

Scholion. Nihil immuto de doctrina Platonis in Menone, Aristotelis Eudemior. I. & B. Thomæ: quin ceteris eam præfero: nam ubi aliorum definitiones, quas mox proferam, obscuræ sunt, aut mancæ, aut falsæ, aut non essentialis rei, sed vel causarum, vel qualitatum, hæc & clara est, & perfecta, & vera, & secundum essentialiam. Virtus, inquit S. Thomas (a), nominat quædam potentia perfectionem: uniuscujusque autem perfectio præcipue consideratur in ordine ad suum finem: finis autem potentia actus est; unde potentia dicitur esse perfecta secundum quod determinatur ad suos actus. . . . potentia autem rationales, quæ sunt proprie hominis, non sunt determinata ad unum (ut naturales nempe vires) sed se habent indeterminate ad multa; determinantur autem ad actus per habitus. Egregius est ea de re Ciceronis locus (b), ut, inquit, in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis: sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas (quæ scilicet sunt affectiones corporis membra & vires perficientes): sunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter se, e quibus constamus; sanitas sic animi dicitur, quum ejus judicia, opinionesque concordant, eaque est animi VIRTUS. . . . & ut corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quædam suavitate, eaque dicitur pulchritudo: sic in animo opinionum judiciorumque æqualitas & constantia cum firmitate quædam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam consequens, pulchritudo vocatur. Neque vero ab ea definitio-

concluse, longe esse in vita humana majorem miseriam, quam felicitatem. Quam hominis docti conclusionem nec Auctores Bibliothecæ Rationalis probant, nec ego veram puto; quæ de re dicitur loco suo.

(a) Secunda part. quest. 55. art. 1.

(b) Tuscul. IV.

tione nisi verbo tenuis, distat Augustini virtutis definitio, ut sit bonus usus liberi arbitrii. Sic is differit, ut tria bonorum faciat genera, magna, media, & minima, hinc addit (a), quod in mediis bonis invenitur liberum arbitrium, quia & male illo uti possumus, & tamen tale est, ut sine illo recte vivere nequeamus: bonus autem usus ejus jam virtus est, quæ in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus potest.

Renatus Cartesius (b) sic eam in rem scripsit. Secunda est (regula bene vivendi & beate) ut sit semper in firmo & constanti proposito ea omnia faciendi, quæ SUA RATIO ipsi suadebit, nec passionibus suis aut appetitionibus ab hoc abduci se permittat. Atque hujus propositi firmitudinem pro virtute habendam esse existimo; quanquam haud scio, virtutem fuisse ab ullo unquam ita explicatam. Ego vero tantum adest, ut hanc virtutem dicam, ut potius vitiorum omnium hoc caput faciam, pertinaciter ex propria ratione vivere, quum non brevissima tantum ea sit, sed in plerisque falsa, semper inconstans & levis. Gravissime potius præcipit Salomo, ne sapientia nostræ inuitamur. Scio veteres plerosque Peripateticos, & Stoicos virtutem habuisse constanter ex recta ratione vivere, plenius certe ii, qui non ex propria ratione, sed recta definivere virtutem; sed oportuit, ut prius in eo convenirent, quid sit recta hæc ratio. Nam Zeno vera dicebat visa impressa effectaque ex eo quod est, qualia esse non possunt ex eo quod non est (c), ac dispescebat in naturalia, & arte acquisita, illaque appellabat, quæ infantes sine doctoribus didicimus: rationem ex naturalibus illis prænotionibus atque notitiis in animo collectis confici atque consummari & constare dicebat (d). At Academici hæc fluxa, atque idcirco falsa habebant, qui scientiam, adeoque rectam rationem non nisi æternarum & immu-

(a) Lib. I. Retract. cap. 9.

(b) Epist. part. I. Epist. 4.

(c) Cicero in Lucullo.

(d) Plutarch. lib. 4. de Placit. cap. II. vide & Petrum Valentiam in erudito libello Academica inscripto.

mutabilium formarum intellectionem appellabant . Aristoteles in Magnis Moralibus interroganti , quid , & ubi sit hæc recta ratio , respondet esse in hoc sitam , ut inferior animæ pars ita rationi sit subjecta , ut nullo modo ejus officium turbet : nam ratio imperare debet , sensus parere . Qui , inquit aliquis , sciam , rationem minime ab affectibus præpediri ? responderet ille , nisi apud temetipsum habes hujusmodi rerum sensum , nihil efficitur (a) . Scilicet hæc intimo sensu judices , necesse est . Sed alibi vivere secundum decreta summi imperatoris Dei , ex recta ratione vitam instituire pronunciat (c) . Sed cur ea decreta non protulit ? ut sciremus , unde recta ratio exordiat . Nam Deum sequi , est præstantissimæ rationi obsecundare , quod , ut hic ait , *ἄριστος ἐστὶν ἄριστος* , pulcherrimus terminus . Sed quo id recte efficiamus , divinæ sunt leges explicandæ , ut quod a nobis sancta illa majestas vel præcise sciamus (c) . Henricus Morus virtutem hunc in modum definit , *intellectualis vis animæ , quæ impressionibus animalibus , sive passionibus corporeis ita dominatur , ut in singulis actionibus illud facile prosequatur , quod absolute & simpliciter optimum est* (d) . Duo sunt in ea definitione , quorum alterum controversum est , alterum obscurum . Primum , quum dicit , *vim animæ* , siquidem *ingenitam* intelligit : quo ille propendit , rem maxime controversam definitione sua complectitur : nam *acquiratur ne virtus , an nobiscum nascatur , vel divinitus demittatur* , quæstio fuit inter Græcos philosophos diu vexata , nec unquam definita . Vide Platonem in Menonē . Si autem *acquisitam* , quum naturales virtutes definiat , non theologicas , eæque non possint nisi *habitus* esse ; non erat cur diserte negaret virtutes esse habitus . Alterum , definire ante oportuit , quid illud sit *optimum* , quod virtus persequitur : nam ,

(a) Lib. 2. cap. 10.

(b) Moral. Eudem. lib. VII. cap. 15. ext.

(c) *Videri possunt , quæ de veritate hac reali , quæ informatæ ratio recta est , & vitæ regula , disserit Ashley Sykes , quem in prima parte laudavimus .*

(d) *Enchiridio Eschico lib. 1. cap. 3.*

& id valde incertum inter Philosophos existit .

Joannes Franciscus Buddeus (a) acerrime in vulgatum hanc virtutis definitionem invehitur : *in Scholis* , inquit , *Theologorum , imo ne Philosophorum quidem , locum non invenit recepta illa , & multorum errorum generatrix definitio . . . enimvero bonarum actionum exercitio , quod virtus proprie & accurate sic dicta acquiri possit , experientiæ repugnat , multo autem magis rationibus Theologicis .* Itaque ille virtutem definit , *constans & serium studium se in omnibus ad voluntatem numinis componendi* : eam vero donum Dei esse pronunciat . Hæc divina virtus est . Sed si penitus humanam naturam consulisset , nec indulisset sectæ , haud confidenter dixisset , priorem illam definitionem experientiæ repugnare , & Theologiæ , nullamque humanam virtutem ipsos per nos acquirere posse . Scilicet & experientia discimus ex sola naturæ lege ad morales virtutes se plurimos composuisse , ut exemplaria earum virtutum etiam a primis Christianis fuerint habiti ; & id non taceant Scriptores sacri utriusque Instrumenti . Non ignoro , veteres quosdam Christianos Theologos negasse videri ullam veram fuisse virtutem moralem in Gentilibus , in primis Augustinum ; tamen quum & universa historia refragetur ; & quosdam virtuosos memoret veteris Testamenti historia , ut Abimelechum , Cyrum , alios ; & ipse

(a) *In Theolog. Morali cap. 1. Sect. 4. ad §. 126. cordibus suis* : qui dicit eam doctrinam experientiæ & Theologiæ repugnare nimis ille audere videtur . Neque vero ego negaverim , eam esse hominum ab Adamo indolem , ut in vitia priores simus , quam in virtutes : sed , ut neminem inter Ethnicos prudentem , neminem justum , neminem temperantem , neminem patriæ amantem , dicam , id vero cavebo , ne veterum rerum peritis deridiculus sim . Quin potius existimo , Deum , qui naturalis legis parens est , in eorum animis agere , quibus ille eam legem tanquam primam vitæ regulam dedit ; ac si non ita , ut ea solum æternæ beatitudinis compotes fiant ; saltem , ut tranquille hic vivere possint . Nam naturæ viribus hanc terrestrem felicitatem & sequi homines posse , & qualemcumque adipisci , Thomas ipse Aquinas docet : & hanc nobis non posse contingere , nisi ex virtute , tum veteres omnes philosophi docuere , ne Epicuro quidem excepto , tum hic idem gravissimus Theologus tradit diserte , 1. 2. q. 5. art. 5.

ipse agnoscat Augustinus de Civitate Dei, Deum Romanorum veterum virtutes dum remuneraretur, imperii dilatasse fines; & Paullus in epistola ad Romanos, scribat, *Gentes dum ea, quæ legis sunt, faciunt natura, ipsos sibi esse legem, quippe qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*: qui dicit eam doctrinam experientia, & Theologia repugnare, imperitiam & humanæ naturæ, & Theologia patefacit.

Perpendenda nunc paucis est Spinozistica virtutis definitio; per virtutem, inquit, & potentiam idem intelligo, hoc est virtus, quatenus ad hominem refertur, est ipsa hominis essentia, seu natura, quatenus potestatem habet quadam efficiendi, qua per solas ipsius naturæ leges possunt intelligi (a). Quum definitiones, quæ explicant res ipsas, debeant esse veræ, & a propositione vel axioma non differre, ut idem homo agnoscit (b), videamus utrum hæc sit vera. Quoniam huic virtus est ipsa potentia naturalis, ea congenita est, & immutabilis: virtutes ergo nullæ exercitatione acquiruntur, nullæ emittuntur contrariis habitibus; adeoque tota hominum falsa est historia & vita; egregie profus! nempe, qui a sensu hominum communi discedit, non potest nisi perridicula effutire.

Tandem exstiterit ii, qui virtutis nomen omne inane esse dicerent vocabulum, aut virtutem non esse nisi quod sit utile. Vulgatum illud Epicureorum est,

Sola est utilitas iusti prope mater & aequi.

Sed & memorabile est Bruti illud morientis, *ob infelix virtus!* Ita ne quum nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui? (c). Cujus Epicurei vocem adprobat Florus: *sed quanto efficacior est Fortuna, inquit, quam Virtus!* Et quam verum est, quod moriens efflavit, non in re, sed in verbo tantum esse virtutem! (d) Quæ pestifera opinio masculæ quidem loco suo confutabitur. Sed dicemus hic pauca in antecessum

(a) *Eth. part. iv. def. 8.*

(b) *Ep. 27.*

(c) *Plut. in Bruto.*

(d) *Flor. lib. 4. cap. 7.*

sum, ostendemusque virtutem & esse, & ad vitam facienter transigendam necessariam, nec nomen istud inane esse.

I. Ac omnium primum, ita natura comparati sumus, ut 1. & beati esse velimus. 2. &, ut simus beati ipsi nobis sufficere nequeamus. 3. ac propterea ab externarum rerum usu plurimum nostra felicitas, vel miseria pendeat.

II. Jam externæ res nobis utiles, aut noxiæ esse possunt, seu nos conservare, vel destruere; unde rerum distinctio facta, ut aliæ sint bonæ, aliæ malæ, & quidem bonæ, vel malæ, magis, aut minus, prout magis, aut minus cum natura nostra consentiunt, vel pugnant.

III. Hæc realia sunt, seu natura ipsa rerum continentur. Nihil est in illis puræ imaginationis. Sed & hoc reale est, hæc externa bona, vel mala usu magis, quam re nobis esse, quod sunt. Nam quanquam externæ, ut dixi, res ita natura constitutæ sunt, ut aliæ nobis prodesse, aliæ nocere possint, usu tamen fit, ut reapse aliæ profint, aliæ noceant.

IV. Tota igitur natura nostra sic instituenda est ac confirmanda, ut aut in recto harum rerum usu non peccet, aut peccet saltem quam minimum. Nam quando iis utendum necessario est (I. II. III.), ut simus felices, id quod naturæ ipsius necessitate volumus (I. 1.), nec vero obtinere possumus, nisi recto usu, quippe quod usu fiat, ut earum aliæ reapse bonæ sint, aliæ malæ (III.); nisi miseriam nobis consciscere velimus, assuescendum est, hujusmodi rebus bene uti.

V. Nemo autem his rebus bene unquam utetur, nisi eas probe cognoverit, ac non modo bonas a malis accurate discreverit, sed earum præterea, quoad fieri potest, intensitates perpenderit. Neque enim ad rectum externarum rerum usum satis fuerit scire, quæ utiles, aut noxiæ: intelligendum illud etiam est, quatenus utiles, aut noxiæ sint. Scilicet usu plerumque venit, ut operæ sit pretium, minus bonas repudiare, quo obtinere possumus meliores; aut minoribus malis subesse, quo majora caveamus. Sunt hæc perspicua.

VI. Qua ex re fit, ut qui habitus mentis ad hæc

nos conformant, ii *virtutes intellectuales* non modo nominentur, (def. 17.) sed sint. Est enim *reale quoddam* res eas, ex quibus beatitudo, aut miseria nostra proficiscatur, ita internoscere, ut recte & præclare uti possimus. Virtutes igitur intellectuales *inane vocabulum* non sunt, nisi iis hominibus, quorum non interest, beati ne, an miseri vivant, quos ego, si qui sunt, a tota hominis natura alienos esse puto.

VII. Jam perpetuis experimentis discere possumus, evenire in hominis natura morali, quod in iis corporibus, quæ se se attrahunt, aut repellunt. Nam & quum se attrahunt, in ratione distantiarum attractio minor est, aut major, maxima in contactu: & quum se repellunt, eo vehementior repulsio, quo vicina. Enimvero & in bona naturæ quodam impetu ferimur, estque hic naturæ impetus in ipso honorum complexu maximus: pro distantia, major autem, aut minor: & mala impetu item naturæ refugimus, ac præsentia maxime, distantia, in ratione earum a nobis intervalli. Erant autem huiusmodi impetus naturæ nostræ finitæ, sibi que, & ut sit, & ut beata sit, per se minime sufficienti, conservandæ necessarii. Nam nisi ab externis rebus tangi illa posset, ut in alias attractione quadam ferretur, ab aliis naturali repulsione fugeret, ne uteremur quidem illis, idest in nos conservandos ac tutandos minime impelleremur.

VIII. Sed fieri potest eas ob causas, quas ego in appendice ad caput quartum recensabo, ut huiusmodi impetus, quos *affectus* diximus, modum excedant, idest, ut minime bonorum, vel malorum intensitati sint proportionati; id quod quum evenit, necesse est, ut perturbemur, ac inquieti & miseri simus. Itaque fit, ut quum *affectus* sint naturæ conservandæ necessarii, *perturbationes* contra, seu *affectuum excessus* cum nostra conservatione ac felicitate pugnent; amare, quæ odisse debueramus, est recte mala petere, idest infelicitatem nobis consciscere: item odisse, quæ sunt amanda; est ea repellere, quæ naturæ sunt aut necessaria, aut consentanea, adeoque iis nos privare, quæ nos conservare ac beare possunt. Tum ea magis amare, quæ

minus

minus sunt bona, minus, quæ majora; odisse vero maxime, quæ sunt minima mala, aut minime, quæ sunt maxima, non potest non totum æquabilis ac beatæ vitæ ordinem conturbare. Id quod nemo est, qui non in se possit continenter experiri, ubi attente vivat.

IX. Ac intelligo ego difficillimum esse, ita naturam nostram moderari & regere, ut ea perpetuo rationi pareat, ac affectus suos ad rerum naturas accurate componat. Sed est profecto *quoddam prodire tenus, si non datur ultra*, quod ille dixit. Potest ita diuturna disciplina & assuefactione conformari, ut si non ex regula mathematicæ, at modificetur tamen utcumque, ac æqualitati illi geometricæ accedat quam fieri potest proxime. Sed nec inficiari possumus id efficere plures, nisi totam vitæ humanæ historiam ignoraverimus. Huiusmodi habitus, quibus affectus intra suos cancellos continere didicimus, virtutes morales appellavimus, (def. 24.). Virtutes ergo morales & possibiles sunt, & sunt in plurimis; adeoque inane non sunt vocabulum. Quinimmo quum nemo quiete ac tranquille vivere possit, ubi affectus turbent (VIII.); turbas autem affectuum huiusmodi compefcant morales virtutes (IX.): qui sapienter felicitati suæ studet, is sedulam dare debet operam, ut huiusmodi instruat virtutibus.

X. Neque vero hæc ita ratiocinatione constant, ut non vita etiam hominum egregie confirmetur. Ceteris enim paribus, qui & ratione sunt sana ac ampla præditi, quique ex rerum natura ac hominum iuribus vivere assueverunt, vitam agunt multo tranquilliorum quam, aut stupidi & bruti, aut animo impotentes, quique sibi perpetuo turbas creant. Nam, ut demus homines esse plures malos & scelestos, ut velint ex libidine sua imbecillos ac bonos infelicitare; habent hoc viri prudentes, perspicaces, boni, proprium, ut nec sibi ipsi mala comparent, nec aliis causas malefaciendi suggerant, & oblatas docte evitare sciant. Quod quantopere humanæ vitæ beatitudini conferat, ii demum novere, qui sua inscitia, imprudentia, temeritate eo devenere, ut perpetuo miseri sint.

XI. Quibus rebus omnibus si addamus pietatem ad-

E 2

versus

versus Deum, quæ virtutum omnium est maxima ac præcipua, quaque fit, ut mala etiam ingentia fortiter toleremus, intelligemus procul dubio, quam jucunde fit ex virtute vivere. Ac addenda omnino est, invocandusque Deus sedulo, si pacate vivere velimus. Est enim natura nostra talis, quam difficillimum sit, ut dictum est, ad regulam geometricæ componere. Epictetus quum de compescendis animi commotionibus differeret, nec in nobis satis opis ad eam rem inesse intelligeret, certamen, inquit gravissime, magnum est, opusque plane divinum. Dei igitur memineris: eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum nautæ Dioscurus, quum in tempestate navigant. Quæ enim major tempestas, quam quæ oritur ex imaginationibus violentis, ipsamque rationem elidentibus? Arrian. lib. 2. cap. 4. in Epict. Quo ego pertinere ajo, quod scribit Plato in Menone, virtutem nec natura, nec doctrina in nobis gigni, sed divina quadam sorte cælitus demitti, perfectam, inquam, & omnibus numeris absolutam, si ad præsentis vitæ felicitatem retuleris: omnem vero, si ad alterius beatitudinem. Sed ejus verba, quæ sunt elegantissima, hic ponam. Αρετη αν ειν εστε φουσι, εστε διδακτον, αλλα δεξ μοιρα παραγινομενη, ανευ νυ, οis παραγινηται: Certe virtus nec natura, nec doctrina adest, sed divina sorte, sineque nostra mente, quibuscumque adest. Quod vere de utraque virtute dicere possumus, tum illa nimiram, quæ præsentem vitam spectat, quum quæ sempiternam beatitudinem. Ac illa quidem nec perfecta est sine Dei gratia; & quæ pure naturalis est, non minus Dei donum est, quam natura & ingenium cujusque: hæc vero cælestis tantum est. Atque hinc fit, ut illam naturæ vi consequi dicamur, quod eam natura sequamur, quæ licet a Deo, est tamen nostra: hanc sola Dei aura & appetere, & prosequi, & adipisci possumus.

XII. Sed ajunt hic virtutis hostes, totam hanc differentiationem vita ipsa humana funditus everti. Legibus homines e ferina vita in hanc cicurem transisse, omnia vetera monumenta aperte testantur. Homines exleges olim mutua victitasse cæde eadem probant.

Ce-

Celebres sunt Orphei versus ex Titanographia, quos Sextus Empiricus in II. adversus Rhetores & I. adversus Physicos, retulit:

ην χρονον ηνικα φωτες απ' αλληλων βιον εχον
σαρκοδακη κραττων δε τον ηττονα φωτα ειδικε.

Erat, scilicet, tempus, quum homines carnivorii ex mutua cæde vivebant: fortior imbecilli vescebatur.

Ac quia hujusmodi hominibus & δικη μετ' αυποις, nullum est jus, ut ait Hesiodus lib. 1. Εργων v. 275, idcirco εσθην αλληλους σεσε mutuo comedunt. Præclare igitur Aristoteles lib. I. Rhet. cap. 4. εν ποις νομοις εστιν η σωτηρια της πολιως, in legibus posita est salus civitatis. Cicero pro Cluentio: Hoc vinculum est hujus dignitatis, qua fruimur in Republica: hoc fundamentum libertatis: hic fons æquitatis; mens, & animus, & consilium, & sententia civitatis posita est in legibus. Quia nempe, ut eodem loco disputat, ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege, suis partibus, ut nervis, ac sanguine & membris, uti non potest. Quæ si vera sunt, ut constat esse verissima, homines non virtute ab injuria abstinere didicerunt, sed metu pœnarum, quas leges sanxerunt. Quin tot leges, tot legum, ac tam truces pœnæ, magno sunt argumento, homines non virtute ad jus & fas duci; sed, ut feras, vinculis. Plato in 1. de legibus ait πολεμους εναι παντας πασι, δημοσια τε, και ιδια, εκαστος αυτους σφισιν αυτοις, hostes esse omnes omnibus, & publice & private, & singulos sibi ipsis, idque φουσι. Persæ illi veteres memores haud dubium, quantum ad bene vivendum intersit, legibus esse subjectos, ut quo hoc sæpe opinor, ad memoriam revocarent, statuerunt, ut postquam rex occidisset, quinque per dies omnibus soluti legibus viverent (a), eoquæ tempore admittæ crimina essent impunita. Quod & in Republica Florentina, nescio qua de causa, factitatum aliquando fuit: in interregno enim, nulla sceleris ullius ratio habebatur; quanquam eum temporis articulum improbi ac scelerati homines & avidissime præstolarentur, & quum venisset,

E 3

ne-

(a) Sext. Emp. lib. II. adversus Rhetores.

desandis ausibus vastitatem civitatis facerent (a).

XIII. Sed hæc probant primum, homines sine virtute nasci, nec ea informari, nisi educatione, disciplina, habitibus. Qua si careant disciplina, quid superest, nisi ut ferino more vivant, ex privata nempe & bruta utilitate? Deinde eadem demonstrant, quantopere virtus ad bene beateque vivendum sit necessaria; quippe qua sublata vita humana nihilo fere a ferina distet.

Ac leges quidem magna sunt illa generis humani disciplina, qua homines ad jus & fas formantur: eæ non jura inducunt, sed ad ea servanda homines assuefaciunt; ac si renuerint, metu pœnæ adigunt. Homines igitur exleges sine ulla publica disciplina vitam agitantes, mirum non est, si aut veras suas utilitates non edocti, aut libidini frænandæ non assuefacti, feris aliquando crudeliores evaserint. Nec tamen ego concesserim, id tam late patere, quam hæc nostra scelerum capita evulgant: ostendere possim, si id opus esset, quum ex veteribus, tum ex recentibus historicis, agrestiores sæpe gentes eo tenacius justitiam, pudorem, temperantiam, hospitalitatem, ceteraque humana jura coluisse, quo a luxu diffluentibus civitatibus, eoque juris impatientibus, remotiores. Quæ me addubitare cogunt, sæpius ne & crudelius cultæ gentes sese mutuo vescantur, an agrestes? Ac ne quis mihi Aristophaneum illud occentet:

ὅτι παιδαριον εἰ, καὶ φρονεῖς ἀρχαῖα.

præsentem ego Europæ statum non lippis oculis cernat, rogo.

PRO-

(a) Segni Istoria Fiorentina.

PROPOSITIONES.

C A P. I.

De natura mentis humana.

Prop. I. **S**I mens aut corpus est, aut corporis proprietas, qualitas, affectio, habitudo, non vero substantia a corpore distincta, idearum repræsentatio, & perceptio, tum judicium, & ratiocinatio, non aliter fieri possunt, quam motionibus partium corporis, nimirum actione & reactione fibrillarum, & nervulorum organorum sensuum, & cerebri, aut cujuscumque alterius fluidi actione.

Schol. 1. Scilicet nullam aliam actionem in corpore intelligimus; & reprehendendi non sumus, si ex iis philosophamur ideis, quas omnes habent homines (ex post. 1.). Plura congeffit Henricus Morus, ut hanc propositionem confirmaret (a). In præfatione ad libros de immortalitate animæ sic scribit: *Non difficile erit irrefragabilia producere argumenta ad evincendam veritatem supradicti axiomatis*, sensum nempe & perceptionem, supposito nihil præter materiam in mundo existere, idem esse realiter ac corporeum motum & reactionem. „ Manifestum enim est in sensatione, quum „ semper externus motus sit ab objectis, quando sensus nostri afficiuntur. Quodque interna cogitatio sic „ perficitur, ex calore patet, quem qui attentius cogitant, in se ipsis excitant. Quamobrem omnem cogitationem universim aliquis motus corporeus comitatur. Et si nihil præter materiam sit in universo, ipsa „ cogitatio realiter idem est, quod motus corporeus. „ Præterea quemadmodum in sensatione motus corporeus prior est, & perceptio sequitur; ita necessarium „ est, ut universim in omnibus internis etiam cogitationibus certi quidem motus corporei immediate „ præcedant istas perceptiones, quanquam admitte-

E 4

re-

(a) Lib. 2. de immortalitate Animæ cap. 1. & præfat. ad hos libros §. 5.